

DE JOODSE MESSIAS



Arnon Grunberg

*De joodse messias*

Lebowski Publishers, Amsterdam 2016

Negende, herziene druk, mei 2016

© Arnon Grunberg, 2004  
© Lebowski Publishers, Amsterdam 2016  
Omslagontwerp: Riesenkind  
Foto auteur: © Bettina Fürst-Fastré  
Typografie: Crius Group, Hulshout

ISBN 978 90 488 3501 0  
ISBN 978 90 488 0340 8 (e-book)  
NUR 301

[www.arnongrunberg.com](http://www.arnongrunberg.com)  
[www.lebowskipublishers.nl](http://www.lebowskipublishers.nl)  
[www.overamstel.com](http://www.overamstel.com)

## OVERAMSTEL

*uitgevers*

Lebowski is een imprint van Overamstel uitgevers bv

Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.



Het laatste wat sterft is hoop



## Hij hield van de mensen

Omdat zijn grootvader met oprecht enthousiasme en veel vertrouwen in de vooruitgang de ss had gediend – de man was niet te beroerd de handen uit de mouwen te steken, niet zo'n slampamper van een opa die achter zijn schrijftafel bleef zitten, af en toe een stempel onder een document zette en zich om vijf uur naar vrouw en kind haastte, nee, een gentleman, die het handwerk van de dood verstond, zonder zijn gezin daarmee lastig te vallen, een man voor wie woorden als 'eer' en 'trouw' nog iets betekenden, een man met een moraal, met een visie, die trouw bleef aan die visie, ook onder barre omstandigheden, toen veel van zijn makkers hun uniform uitdeden en de benen namen, hij niet, hij zei: 'een deugdzaam mens kent zijn taak, een deugdzaam mens leeft er niet op los', en hij schoot de laatste kogels uit zijn geweer – wilde de kleinzoon met enthousiasme en vertrouwen in de vooruitgang een beweging dienen. De jongen kwam de verdiensten van zijn grootvader bij toeval te weten, toen hij op een zondagmiddag ongevraagd geld leende van zijn moeder en papieren, foto's en een boek vond, die wat haar betreft nooit gevonden hadden mogen worden.

Hij was, ook in de duisternis van de puberteit, een opgeruimd mens met een goed ontwikkeld oog voor de aangename kanten van het leven. De wolken, pasta, baby's in hun wieg, de geur van wijn, etalages vol mooie kleren, tijdschriften vol prikkelende foto's, kunst die de tand des tijds had doorstaan, snelle auto's en mensen, niet te vergeten, benen van mensen, armen, hoofden,

haren, neuzen, handen, polsen, van die dunne, blanke polsjes die eerst roze worden in de zon, en dan langzaam rood. De jongen hield van de mensen, en zij van hem.

Het was alweer zo lang vrede in Europa toen hij geboren werd. De oorlog was ver weg, die oorlog in ieder geval, andere oorlogen ook, en tegen de tijd dat hij zich voor de vijanden van het geluk, die ook bekend stonden als de connaisseurs van het lijden, begon te interesseren, hadden deskundigen vastgesteld dat de Tweede Wereldoorlog nu eens en voor altijd een afgesloten hoofdstuk was. Een melancholisch hoofdstuk misschien, maar wel afgesloten. En daarbij, waren niet alle oorlogen melancholisch van aard? Al die slachtoffers, dat zinloze geweld, de daklozen?

Lijden deed de jongen alleen in gezelschap van kennissen en vrienden die een minder ontwikkeld oog hadden voor de vreugde van het bestaan. Hij zag lijden als een vaardigheid, het hoorde bij de etiquette zoals het op de juiste manier eten van kreeft. Als je wist hoe je het vlees uit de schaal moest peuteren, kon je bij elk gezelschap aanzitten.

Er waren momenten, tijdens het tandenpoetsen bijvoorbeeld, dat hij zich afvroeg hoe het kwam dat anderen oprecht leken te lijden en hij niet. De natuur is nu eenmaal divers, besloot hij dan. Zoals sommige planten opbloeien in het regenwoud en andere pas goed tot hun recht komen in woestijngrond, zo had je mensen die gemaakt waren om te genieten en anderen die geschapen waren om te lijden. Hij behoorde tot de eerste soort.

Van zijn veertiende tot zijn zestiende bezocht hij met enige regelmaat een synagoge in Basel, de stad waar hij was geboren na weeen die bijna vierentwintig uur hadden geduurd, en waar hij met zijn beschaafde en tamelijk zwijgzame ouders was blijven wonen. Maar van zijn veertiende tot zijn zestiende deed hij nog wel meer dingen die recalcitrant genoemd konden worden. Eerder omdat hij meende dat dat bij zijn leeftijd hoorde dan omdat hij behoefte had zich af te zetten tegen zijn ouders, het gymnasium,



de staat. Zijn wereldbeeld en de wereld vielen samen. Hij was geboren onder een gelukkig gesternte.

Het synagogebezoek van de jongen was ook een kwestie van nieuwsgierigheid. Op school stond hij bekend als intelligent, sociaal en ijverig. Op jeugdige leeftijd had hij boeken met titels als *De Jonge Onderzoeker* verslonden. Hij speelde geregeld met een scheikundedoos en hij bezat een stoommachine. Tot hij begreep dat die scheikundedoos de wereld niet was, slechts een model van de wereld. Een aftands model.

Omstreeks die tijd begon hij zich voor het lijden te interesseren. Van de mens. Dat beesten konden lijden en misschien ook bomen en viooltjes was erg, maar dat kon hem minder bekoren. Hij zag er geen mysterie in dat een diepere waarheid zou onthullen. Zoals ook het vegetarisme van zijn vader hem als een raadsel voorkwam dat niet de moeite waard was om op te lossen. De goede man at geen vlees, en geen vis, hij leek het liefst niets substantieels te eten.

De mens leed, zoveel was zeker. Waarom de jongen dan niet? Wat was er mis met hem?

Na schooltijd ging hij een keer voor de EHBO-ingang van het plaatselijke ziekenhuis staan om te kijken wat er allemaal werd binnengebracht. Het was een rustige middag, maar voor hem was het voldoende.

‘Aha,’ zei hij. ‘Aha.’ Dit was beter dan zijn scheikundedoos. De dag erop ging de doos de deur uit. Alleen van de stoommachine kon hij nog geen afscheid nemen.

Dagenlang dacht hij aan de gewonden, de verminkten, de stervenden die hij voor de ingang van het ziekenhuis had bekeken. Het kwaad was inderdaad een probleem, zoals zijn leermeesters hem al hadden voorspeld.

Op school verklaarde hij dat hij boven alles schoonheid nastreefde. En dat was ook zo, hij had ingezien dat het lijden van de mens niets anders was dan een nooduitgang van de schoonheid. De tekenleraar kon niet ontkennen dat de tekeningen van de jon-

gen verdienstelijk waren. Hij rommelde nog wel eens met het perspectief, maar dat kon aan de leeftijd liggen, of aan zijn luie oog.

Hij leek op zijn opa, een mooie man met een zachtaardig gezicht, die gedood was door oprukkende Russische troepen omdat zijn levensinstelling het hem verbood voor de vijand te vluchten. Omdat hij trouw bleef aan zijn leider, ook toen het vuur van alle kanten op hem werd geopend. Zijn opa had de vijanden van het geluk in mensengedaante bestreden waar hij ze maar kon bestrijden en ze eigenhandig omgebracht, een paar dozijn, misschien iets meer, zo nauwkeurig had hij dat niet bijgehouden. Zijn opa had de vijanden van het geluk in mensengedaante gedood zoals anderen oesters aten. ‘Maak er drie dozijn van, we kijken vanavond niet op eentje meer of minder.’ Moord kon net zo veel euforie en tevredenheid veroorzaken als een avondje verliefdheid inclusief schelpdieren en gestoei in een portiek. Zijn grootvader beschouwde zich als de laatste verdedigingslinie tegen het judeo-bolsjewisme. En toen de vijanden van het geluk en hun handlangers bezig waren te winnen, nou ja, winnen, was zijn grootvader niet weggelopen. Hij had zijn missie zelfs de laatste uren van zijn leven niet verzaakt.

Het heldendom zat in de familie, van moederskant althans, al kwam het er op een merkwaardige manier uit.

Zo af en toe, wanneer zijn ouders cocktailparty's bezochten, rommelde de kleinzoon in verboden laden. Hij las in het verboden boek, steeds weer dezelfde passage, dat er overal ter wereld drie verschillende soorten mensen bestaan, de strijders, de onverschilligen en de verraders. En hij vergeleek zijn gezicht met dat van de opa over wie niet werd gepraat. Praten over familieleden deden ze in het gezin hoe dan ook niet, zelfs niet over ooms en tantes die in Afrika bezig waren het analfabetisme te bestrijden. Over familie werd gezwegen, net als over de meeste andere onderwerpen. De kunst van de conversatie werd hooguit buitenshuis bedreven, onder het genot van een glas wijn. Er viel niet veel te zeggen, met die conclusie hadden zijn ouders zich door het leven geslagen. En

ze woonden heel aardig, zelfs voor Zwitserse begrippen.

Wanneer hij op zondagmiddag zijn gezicht in de spiegel bestudeerde, met de foto van zijn opa in uniform in zijn hand, een mooi uniform, ze hadden gevoel voor schoonheid gehad, dat moest gezegd, kon hij een gevoel van melancholie niet onderdrukken. Als twee druppels water. De ogen, de mond, de wenkbrauwen, de vorm van het gezicht. De neus. Hij was geen verrader en hij behoorde ook niet tot de onverschilligen, hij was een strijder.

Zijn opa had zijn tweelingbroer kunnen zijn en er waren zondagmiddagen dat hij toegaf aan de neiging tegen zijn opa te spreken. Staand voor de spiegel in de badkamer fluisterde hij een paar woorden tegen een vergeelde foto. In het boek had hij gelezen dat de schrijver ervan 'misselijk was geworden bij de gedachte als een onvrij man achter een bureau te moeten zitten'.

'Werd jij ook misselijk bij de gedachte als een onvrij man op kantoor te moeten zitten?' vroeg de jongen aan de foto. 'Heb jij daarom geleden? Waarom lijden de mensen? Waartoe dient het lijden? Zal ik een beweging beginnen die de mensen verlost van het lijden?'

Zo sprak de kleinzoon met de dode ss'er. Er waren ook zondagmiddagen dat hij het luchtig hield.

'Doe niet zo mal,' zou zijn moeder hebben gezegd. Maar ze was er nooit bij wanneer haar zoon tegen de foto's van haar vader sprak. Het was een van de dingen die hij in volledige afzondering deed. Hij hield van zijn ouders en hij wilde dat ze ongestoord van hun royale villa konden genieten.

Zijn leraren en vrienden hebben hem omschreven als een bescheiden jongen. Maar voor de spiegel, met de restanten van zijn opa in zijn hand, voelde hij zich niet bescheiden. Hij meende dat het genetisch materiaal hem iets duidelijk probeerde te maken. De natuur, of de Schepper, had met zijn uiterlijk een bedoeling gehad. Het was meer dan menen, het was weten. In zijn uiterlijk lag een boodschap verborgen, hij moest die alleen nog zien te ontrafelen. Wie hij was kon geen toeval zijn.

Omdat hij een gevoelige jongen was, begreep hij dat het voor zijn moeder niet makkelijk was geweest zonder vader op te groeien, en eigenlijk ook zonder moeder, oma had het maar twee jaar langer volgehouden dan het Derde Rijk. Af en toe legde hij een liefkozende arm om haar schouder. Of hield hij bij het naar bed gaan zijn mond langer dan noodzakelijk tegen haar wang. Als hij tijd overhad ging hij mee naar de supermarkt en hielp zijn moeder bij het dragen van flessen mineraalwater. Ze was een tengere vrouw, bovendien had ze bij vochtig weer last van haar knieën.

Zijn donkere haren kamde hij zorgvuldig (in zijn broekzak zat altijd een kleine kam), ook toen hij ze blauw had geverfd. Dat laatste had hij alleen gedaan omdat de jeugd met wie hij omging die maand, mei, massaal overstapte op een fellere haarkleur en hij het zijn plicht vond ze niet alleen met woorden maar ook met daden te ondersteunen. Van nature voelde hij de behoefte anderen op hun gemak te stellen. Hij had aanleg voor politiek en diplomatie. Maar de schoonheid trok het sterkt aan hem. De schoonheid van het uniform, van de mens, van de kunst. De schoonheid van het bloed, ook die.

Hij meldde zich aan bij een joodse jeugdvereniging, naar aanleiding van een droom waarin het woord wereldjodendom voorkwam. Er waren beslist niet veel jongeren die over het wereldjodendom droomden, dat hij dat wel deed versterkte zijn idee dat hij anders was dan anderen. Geroepen. Gekozen. Gebrandmerkt.

De pupillen van de vereniging werden voorbereid op spoedige emigratie naar de joodse staat en hij werd met open armen verwelkomd. De joodse staat kon iedereen gebruiken.

Die zomer sprong hij als het weer een beetje meewerkte aan het eind van de middag in de Rijn, liet zich een stuk meedrijven, klom op de oever, rende terug naar zijn uitgangspunt, en herhaalde dan het ritueel.

Hij overtuigde de leider van de jeugdvereniging dat het goed zou zijn als ze met z'n allen op een mooie avond in de Rijn zou-

den springen om zich stroomafwaarts te laten meedrijven. Men kon niet genoeg aan lichamelijke oefening doen om zich voor te bereiden op het leven in een jong en nog altijd bedreigd land.

Dat klonk de leider van de jeugdvereniging, meneer Salomons, goed in de oren. Eindelijk een potentiële emigrant met eigen initiatief.

Zo kon men hem die zomer regelmatig met een groep zionisten in de Rijn zien zwemmen. Het was een mooi gezicht. Hij voorop, en daarachter een stuk of twintig jeugdige zionisten. Sommigen wat angstig, anderen stoer en snel. Er waren knappe meisjes bij die voor ideologie niet veel interesse wisten op te brengen, maar wel op de hoogte waren van de laatste strandmode.

Zijn eerste kennismaking met het zionisme beviel hem uitstekend. Echt contact had hij niet met de joodse jeugd, maar dat kwam nog wel.

Voorlopig was samen zwemmen in de rivier ruim voldoende. Schoonheid is aardig, maar een mens heeft idealen nodig die verder gaan dan esthetiek. Het zionisme was een ideaal dat hem als gegoten zat. Een maatpak.

## De ironie van de geschiedenis

Meneer Radek, de vader van de kleinzoon, was een hardwerkende architect. De moeder van de kleinzoon, mevrouw Radek, was vooral vrouw van de architect, maar ook hardwerkend. De familie van vaderskant woonde al generaties in Basel, die van de moeder kwam uit Sachsen. Na de oorlog was de moeder gevlucht, via allerlei omzwervingen terechtgekomen in Basel, en daar in een pleeggezin beland. Ze werd eerst verliefd en toen zwanger, of omgekeerd. Zo kwam er een kind uit haar buik gekropen. Ze noemden hem Xavier. Daar bleef het bij, andere kinderen kwamen er niet meer uit haar.

Xavier Radek, die naam vatte alles samen. De loop der dingen, onafwendbaar. Met terugwerkende kracht altijd logisch. Zo was Xavier de hele geschiedenis gepresenteerd tijdens de spaarzame gesprekken die hij met zijn ouders had gevoerd. En hoewel hij een meegaand mens was en zich niets in zijn hoofd wilde halen vond hij dat een benauwde kijk op de geschiedenis. Een tikkeltje te beperkt voor iemand met aanleg voor heldendom.

Soms schreef hij zijn naam wel twintig keer achter elkaar op een stuk papier, alsof hij niet kon geloven dat die naam bij zijn lichaam hoorde.

Van Xavier werd niet veel verwacht. Zolang hij maar ging studeren en zich in het openbare leven gedeisd hield waren zijn ouders tevreden.

Zijn uitstapjes naar de synagoge, die in een stad als Basel niet geheim konden blijven, werden door zijn ouders getolereerd. Ze

hadden liever gehad dat hij naar de hoeren was gegaan, als hij dan toch het exotische moest opzoeken, maar je kon niet alles hebben. Hun zoon was tenminste gezond en niet aan de heroïne.

Op een mooie zomeravond, nadat hij weer met de jonge zionisten in de Rijn had gezwommen, zei zijn moeder tijdens het avondeten: 'De Duitsers zijn de joden van nu. Kijk hoe gebukt ze gaan.'

Xaviers vader, die nooit veel sprak maar wel op gepaste momenten een spitsvondigheid achter de hand had, merkte op: 'Dat is de ironie van de geschiedenis.'

Zwemmen met de zionisten was een fase, besloten zijn ouders. Net als het blauwe haar, dat al aan het uitgroeien was. Andere kinderen van zijn leeftijd hadden te kampen met homoseksualiteit of kregen plotseling aanvallen van kleptomanie. Het zou overgaan, het zou verdwijnen alsof het er nooit was geweest. Net zoals Xaviers opa was verdwenen alsof hij er nooit was geweest.

In de synagoge zat hij op de achterste bank, waar hij zo nu en dan een gesprek voerde met een zonderling. Gebedshuizen oefenen aantrekkingskracht uit op zonderlingen. Je kon ruiken dat de dood daar had rondgewaard. Misschien was dat de bedoeling van de Almachtige, omdat alleen de dood onherroepelijk naar Hem verwees.

Aangezien Xavier beschaafd was, van alle zonderlinge mannen het meest geïnteresseerd was in joodse ritens en zeden, en niet stonk of in onbetamelijke kleding rondliep, ontfermde op een zaterdagochtend de rabbijn zich over hem.

Of hij mee wilde komen om bij de rabbijn thuis te lunchen.

God heeft Zijn volk opgedragen gastvrij te zijn, vooral op zaterdag en andere feestdagen.

'Graag,' zei Xavier Radek, de jonge onderzoeker die zijn scheikundedoos had ingeruild voor iets wat zo veel echter was, zo veel gevaarlijker. De scheikundedoos verhiel zich tot de jood als porno tot de vrouw.

‘Hoe heet je?’ vroeg de rabbijn, die dertien kinderen had en aan wie de vermoedheid kleefde van een man die veel te stellen had met zijn nageslacht, maar nog meer met God. Om van zijn echtgenote nog maar te zwijgen.

‘Xavier,’ zei hij. Hoewel hij liever een andere naam had genoemd, David bijvoorbeeld, of Aron, goede bijbelse namen. Maar wie onder een gelukkig gesternte is geboren beheerst de kunst van het liegen niet. Het kwaad is alleen vanuit menselijk oogpunt een probleem. Ga je op de stoel van God zitten, dan ziet het er al heel anders uit. ‘Het kwaad moet je van alle kanten bekijken,’ had Xaviers geschiedenisleraar gezegd. En precies dat wilde hij doen, hij wilde voor het kwaad gaan zitten als een kunsthistoricus voor een beroemd beeld.

‘Xavier, en verder?’ vroeg de rabbijn.

‘Radek.’ Hij wreef zijn keurig gekamde haren nog platter. Op zijn hoofd zat een verformfaaid keppeltje dat hij had gekregen van de portier van de synagoge, een man die zelf ook verformfaaid was. De portier kwam uit Armenië en bewaakte de synagoge om bij te verdienen. Hij had een slecht gebit. Omdat hij niet joods was mocht hij doen wat de orthodoxe joden zichzelf niet toestonden op zaterdag. In de praktijk viel dat bewaken mee, hij gluurde door het kijkgat, wat zinloos gluren was want hij deed toch voor iedereen open, hij zette de verwarming hoger als het koud was, en hij deelde verformfaaide keppeltjes uit aan zonderlinge mannen die er zelf geen hadden. Mannen in nood waarschijnlijk, op Xavier na, die was niet in nood, zelfs op de achterste bank van de synagoge genoot hij van het feit dat hij bestond.

Later, toen Xavier een radicaal maar succesvol politicus in Israël was geworden, zou hij zich die synagoge in Basel herinneren, de geur van de dood, de tanden van de bewaker, en hij zou aan de toekomst denken als aan een Armeens gebit waaraan een mondhygiëniste geen eer meer kon behalen.

‘Xavier,’ herhaalde de rabbijn, terwijl een groepje kinderen om



zijn hand vocht, de rabbijn liet ze vechten. ‘Xavier Radek, ben je religieus opgevoed?’

‘Nee,’ zei Xavier, ‘niet echt. Het mag geen naam hebben.’

De rabbijn zweeg tactvol. Al kon het ook uit verveling zijn. Zijn baard was lang, op zijn zwarte jas zaten vlekken en als Xavier dicht bij hem kwam rook hij iets vreemds: eten dat al vierentwintig uur op het vuur stond.

Xavier liet zich niet ontmoedigen door geuren.

‘Wil je wat leren?’ vroeg de rabbijn. Twee kinderen hadden het gevecht om zijn handen gewonnen, een meisje en een jongen. Het meisje had een blanke huid met een paar sproetjes en haren die vooral als de zon erop scheen meer rood dan blond waren. Ze droeg een witte maillot, zwarte lakschoenen en een Schots rokje. Samen met wat andere heren van de synagoge begonnen ze langzaam naar het huis van de rabbijn te lopen.

Xavier begreep niet hoe hij het zo lang met scheikundedoos en stoommachine uit had kunnen houden. Wat stelt een stoommachine nou voor? Je kunt haar laten ontploffen maar zelfs dat is niets vergeleken bij het lijden van een echt mens.

‘Hoe bedoelt u, rabbijn?’

‘Noem me geen rabbijn. Ik ben meneer Michalowitz.’

‘Meneer Michalowitz,’ zei Xavier. En een paar keer herhaalde hij in zijn hoofd die naam, opdat hij hem niet meer zou vergeten.

‘Wil je iets leren over het jodendom, over de traditie van je voorouders? Waar komen ze eigenlijk vandaan?’

‘Wie?’

‘Je ouders. Waar komen ze vandaan? Zijn het asjkenazim?’

Hoe het kwam had hij nooit begrepen, misschien door de kleur van zijn haar, zijn ogen, de vorm van zijn lichaam, zijn witte overhemd, zijn gebaren, zijn lippen die altijd naar een glimlach neigden, maar in de synagoge van Basel twijfelde niemand eraan dat Xavier Radek joods was. Zo had hij een cultuur gewonnen, en een traditie, zo simpel ging het. Ook dat kon geen toeval zijn. Hij dacht aan de

foto van zijn opa, de gelijkenis, de woorden die hij tegen die foto had gefluisterd op verloren zondagmiddagen, de vragen die hij hem had gesteld, de belangrijkste was die naar het nut van het lijden.

‘Polen.’ Het was het eerste wat hem te binnen schoot. Meneer Salomons had verteld dat zijn ouders uit Polen kwamen terwijl ze samen in de Rijn zwommen. In de Rijn was de verbroedering begonnen.

‘Ja, Polen,’ zei de rabbijn. ‘Natuurlijk, maar waar in Polen?’

Xavier dacht even na. ‘In het midden van Polen,’ zei hij.

Kennelijk had hij zijn ouders nu afdoende gekwalificeerd, de rabbijn vroeg niet verder, niet daarnaar in ieder geval.

‘En wat zou je willen leren?’

‘Ik wil over het lijden leren,’ zei Xavier Radek.

De rabbijn stond abrupt stil. De kinderen trokken aan zijn armen. Eenzame mannen die net als Xavier waren uitgenodigd om bij de rabbijn te komen lunchen wandelden verder. Ze merkten niets, verward als ze waren in een discussie over de politieke situatie in het Midden-Oosten.

‘Welk lijden?’

‘Uw lijden,’ zei Xavier, ‘lijden in het algemeen,’ en hij merkte dat zijn keel droog was, alsof hij voor het eerst alleen met een vrouw in een kamer was, en ze zich halverwege een neutrale conversatie, bijvoorbeeld over de kubus van Rubik, had ontdaan van een cruciaal kledingstuk.

‘Kun je Hebreeuws lezen?’ vroeg de rabbijn.

‘Nee.’

‘Begin daarmee.’

Toen liep de rabbijn weer door en hij zei de rest van de wandeling niets meer tegen Xavier.

Het was gaan waaien. Af en toe moest Xavier zijn hand op zijn hoofd leggen, hij dreigde zijn keppeltje te verliezen. Omdat hij een sociaal dier was, hij kon er niets aan doen, mengde hij zich in de discussie van de alleenstaande mannen.

Hij voelde zich een truffelvarken dat in de buurt van de truffels was beland. Hij zei: 'De joden hebben ook Lebensraum nodig.'

Aan tafel zat hij tussen twee zonen van de rabbijn. De oudste noemde zich Awromele van Awrom, de naam van de ander verstond hij maar half en halve namen kon hij niet onthouden. Tegenover hem zat een meisje met een beugel dat hem tijdens het eten de hele tijd aanstaarde. Hij liet het zich smaken, het voedsel van de joden. Verfijnd was het niet, ze moesten nog zeker veertig jaar door de woestijn zwerven voor ze bij de nouvelle cuisine zouden uitkomen, maar ze hadden een gezonde eetlust.

Heldendom hoefde niet groot te zijn, dit was een goed begin. Xavier besloot dat hij het vaker moest doen. Bij ze thuis komen.

Hij had zijn handen op rituele wijze gewassen, net als de anderen. Hij had gehoord hoe de zegenspreuk over de wijn was uitgesproken, hij had van de zoete wijn gedronken, en genoot van zijn nieuwe rol.

Er werd gezongen. Xavier Radek hield eerst wijselijk zijn mond, maar hij beschikte over muzikaal gevoel, en toen het refrein voor de tweede keer werd ingezet kon hij zich niet meer inhouden. Hij neuriede mee. Omdat hij zich op zijn gemak voelde te midden van de vijanden van het geluk, neuriede hij steeds harder mee, tot hij alle anderen, behalve de rabbijn, overstemde. Het meisje met de beugel wierp hem verstoorde blikken toe, maar Xavier merkte er niets van. Hij genoot van de muziek, hij ging erin op.

Het uitverkoren volk hield van gezang bij de lunch, net als de padvinders. Allemaal details waarbij hij nooit had stilgestaan en die je ook niet in de krant las.

Dat genieten zat hem wel dwars. Genot heeft geen diepgang. Als je weer een ochtend hebt genoten slaat rond twaalfen de melancholie van de oppervlakkigheid toe.

Toen de liederen waren afgelopen vroeg Awromele, die halflange blonde krullen had: 'Spreek je Jiddisch?'

‘Nee,’ zei Xavier, ‘het spijt me.’

Gelukkig lette de rabbijn niet op hem, hij was bezig uit te leggen dat een man de keuze van een echtgenote beter kon uitbeelden aan anderen, die wat meer afstand hadden.

‘Jammer,’ zei Awromele, ‘want dan kun je de smerigste moppen hardop in de tram vertellen, en niemand verstaat je.’ Hij schudde weemoedig zijn hoofd terwijl zijn vader zei: ‘Ik heb meer dan twintig mannen aan een bruid geholpen, gelukkig zijn ze geworden en gelukkig zijn ze gebleven. Ik kan jullie ook aan een bruid helpen, maar jullie moeten openstaan voor mijn adviezen. Jullie moeten niet elke bruid afwijzen, jullie moeten niet bij voorbaat beginnen te klagen.’

‘Weet je wat je moet doen?’ vroeg Awromele. ‘Mij een smerige mop vertellen, dan zal ik hem voor je in het Jiddisch vertalen. Wat is de smerigste mop die je kent?’ Hij glunderde, hij werd rood in het gezicht. Maar het was geen blozen, het was de ongekende opwinding van het leven zelf die door hem heen stroomde, en het leek alsof Awromele geen andere reden had om te bestaan dan geheime grappen te vertalen in een langzaam uitstervende taal.

Even huiverde Xavier, hij wist niet waarom. Hij dacht: dat is overgave aan het leven, wat die jongen daar doet, rücksichtslose overgave aan het leven. Dat is wat een strijder moet doen. Maar hij zei: ‘Ik weet het niet. Ik ben niet zo thuis in die wereld.’

‘Een mop die zo smerig is dat mensen helemaal gek zouden worden als ze hem horen.’

‘Ik zal erover nadenken,’ zei Xavier. Dergelijke moppen kende hij niet. Hij kende nauwelijks moppen.

Toen de zonderlinge mannen opstonden om afscheid te nemen – over hun aanstaande bruid was geen overeenstemming bereikt – stond Xavier ook op. Hij bedankte uitvoerig en mompelde iets in de trant van: dat moeten we snel nog eens doen. Vervolgens wilde hij de vrouw van de rabbijn een hand geven, maar die nam ze niet aan. Ze zei alleen: ‘Goet sjabbes.’

In verwarring liep hij de trap af.

Pas toen hij buiten stond merkte hij dat hij nog altijd het zwarte keppeltje op zijn hoofd had. Hij stak het in zijn zak.

Die avond bij het eten lag dat keppeltje als een groot insect in Xaviers witte soepkom. Zijn vader en moeder hadden hun aspergesoep al opgeschept toen hij aan tafel plaatsnam. Zijn soepkom was voor de helft gevuld met iets wat in deze omgeving inderdaad obsceen was.

Hij keek ernaar en begreep dat zijn ouders in zijn zakken snuffelden. Met de beste bedoelingen ongetwijfeld. Ouders doen alles met de beste bedoelingen.

‘We vinden het welletjes,’ zei zijn moeder.

Hij zag tranen in haar ogen, hij werd er verdrietig van.

‘We vinden het welletjes,’ zei zijn moeder nog een keer, maar nu iets harder, met meer nadruk op het laatste woord. Toen pakte ze de soeplepel en schepte Xaviers soepkom vol.

Hij keek naar het lichtgroene vocht. Langzaam kwam het zwarte keppeltje bovendrijven, als een grote, platgeslagen tor. In de ogen van zijn moeder waren meer tranen zichtbaar.

Zo treurig was dit toch niet? Er was niemand gestorven. Ze hadden geen geld verloren. Hun huis was niet afgebrand.

‘Komt het uit een pakje?’ vroeg Xavier.

‘Wat?’ vroeg zijn vader.

‘Komt deze soep uit een pakje?’

‘Nee, natuurlijk niet,’ zei de moeder. ‘Sinds wanneer eten we soep uit een pakje?’

Er dreven ook aspergekoppen in de soep. Van groene asperges. Xavier keek ernaar.

Hij pakte zijn lepel, wreef hem schoon met zijn servet, wenste zijn ouders bon appétit en begon te eten.

Even dacht hij: ik eet de luizen van de joden. Die gedachte hield hem bezig en wond hem zelfs een klein beetje op, zoals verboden

gedachten jongelui kunnen opwinden. Het leven was raadselachtiger dan Schopenhauer en Nietzsche hadden voorspeld. Hij dacht aan Awromele, en even was hij bang dat zijn ouders zijn gedachten konden raden.

‘Xavier,’ zei zijn moeder toen hij een paar happen had genomen, ‘haal dat ding uit je soep.’

‘Ik heb het er niet in gelegd.’

‘Xavier, haal dat ding uit je soep. Ik zeg het niet nog een keer.’ Ze sprak alsof een catastrofe nabij was.

Het was geen woede die hij in haar stem hoorde, maar angst.

‘Mama, ik heb het er niet in gelegd. Bovendien smaakt het heerlijk, er is niets mis met deze soep. Nogmaals: bon appétit.’

Geduldig, maar vastberaden. Zo was Xavier. Zo zou hij altijd zijn.

De twintigste eeuw was nog niet ten einde, er was ruimte voor een staartje heldendom. De vale gebeurtenissen die tot nu toe de geschiedenis van zijn leven vormden moesten meer zijn dan toeval. Een hoopje willekeur, zo was het leven niet bedoeld.

Zijn opa had de vijanden van het geluk eerst bewaakt en vervolgens gedood, eigenhandig, zonder veel technische hulpmiddelen, soms met niets anders dan een knuppel. Opa voerde zijn taken gewetensvol uit en hij toonde, wat je van veel werknemers niet kunt zeggen, initiatief. Nu at hij, Xavier Radek, geschapen naar het evenbeeld van zijn opa, de luizen van de vijanden van het geluk. De ironie van de geschiedenis, dat was hij.

‘Xavier,’ zei de moeder, en voor het eerst van zijn leven verhief ze haar stem, je zou het zelfs schreeuwen kunnen noemen, ‘dit is onhygiënisch. Wat jij daar doet is gewoon vies.’

‘Ik heb het er niet in gelegd. En nogmaals, het smaakt heerlijk. Je hebt weer verrukkelijk gekookt. Dank je.’ Zijn gevoel voor rechtvaardigheid was groot. En hard als steen.

Zijn vader, die even geen spitsvondigheid tot zijn beschikking had zei: ‘Ik begrijp dat je nieuwsgierig bent, we zijn allemaal wel-

eens nieuwsgierig, maar op de lange termijn heb je daar niets te zoeken. Dat is wat we je proberen te zeggen.'

Xavier dacht niet na over lange termijnen. Heldendom was niets voor de lange termijn.

De ironie die tegenwoordig aan het heldendom kleefde had zichzelf overbodig gemaakt, nu alles ironisch was geworden, de oorlogen, kranten, het nieuws. Het werd tijd voor ernst.

'Reken mij vanaf heden,' zei Xavier, die vergeten was dat hij zijn ouders wilde ontzien, 'tot het uitverkoren volk. Ik houd van jullie, maar ik hoor bij het uitverkoren volk.'

Vanaf die avond zou Xavier zichzelf als een bestrijder van ironie en moreel relativisme beschouwen. Vaak gingen die twee hand in hand. Het relativisme dat beweerde dat zwart en wit niet bestonden, alleen grijs, was altijd ironisch.

Zijn moeder zei geregeld: 'Xavier, slachtoffers zijn altijd ook daders en daders zijn altijd ook slachtoffers.'

Een paar seconden gebeurde er niets, zoals er in de villa waar Xavier leefde bijna nooit iets gebeurde, vooral niets onbeschaafds, toen trok zijn moeder de soepkom bij hem vandaan en gooide die met inhoud en al in de prullenmand. Voorzichtig, ze wilde niet morsen op het parket. Staand bij de prullenmand staarde de moeder vijandig naar haar familie.

Xavier probeerde in haar iets van haar vader te herkennen maar het lukte hem niet, er was in haar gezicht niets wat hem aan zijn opa herinnerde. Zijn moeders vader woonde nu in hem, en in hem alleen.

## Gunstig daglicht

Hoe hij precies op het idee was gekomen wist hij niet meer, de gedachte overviel hem terwijl hij met een paar meisjes van school op het terras van een wijnbar in blokjes kaas zat te prikken. Genot was van nature oppervlakkig, maar dat was te weinig reden om het helemaal af te zweren. Daarom bleef hij de wijnbar bezoeken.

Xavier Radek was een zachtaardige, aantrekkelijke jongeman. Wanneer de bovenste twee knoopjes van zijn overhemd openstonden, waren kleine borsthaartjes zichtbaar. Hij zei weinig, en vooral niets onbeleefds, waardoor hij bij sommige mensen voor verlegen doorging, en bij anderen voor mysterieus.

Op het terras van de wijnbar had hij een ingeving. Hij zou joden gaan fotograferen. Hij vond het een briljant idee. Hij zou ze in een gunstig daglicht stellen. Dat konden ze wel gebruiken. Hij beschikte nu eenmaal over een groot gevoel voor schoonheid en hij had een optimistisch karakter.

Xavier zou slagen waar anderen hadden gefaald.

De meeste fotografen in spe richtten zich op planten, pubers op het strand, het massatoerisme. Een vriend van zijn vader had in Basel en omstreken opzien gebaard met een fotoboek over scooterongelukken, het had nog aardig verkocht ook, de moderne mens kijkt graag naar het ongeluk.

Zoals de modefotograaf het model op haar beste moment probeert te betrappen, het sublieme moment, zo zou hij de blik, de wijsheid en de met niets te vergelijken humor van het oude volk zoeken.



‘Ik ga joden fotograferen,’ zei hij tegen de meisjes met wie hij op het terras zat.

Ze keken hem een paar seconden aan en toen zei een meisje met een paar grote oorbellen in: ‘Nou, veel plezier.’

Onbegrepen zijn hoort bij de status aparte van de man met een missie. Hij besloot dat hij er verder met niemand over moest praten.

Hij wachtte een paar dagen en belde toen de enige jood op bij wie hij wel eens thuis was geweest. Om met de rabbijn zelf te beginnen leek hem te gewaagd. Mag ik u even fotograferen, dat kun je aan zo’n man niet vragen. Beter was het eerst zijn zoon onder handen te nemen.

Aan het eind van de middag – hij was zo nerveus dat hij voor de zekerheid een koude douche had genomen – draaide Xavier het nummer. Het was een mooi telefoonnummer, er zaten drie zessen in, het getal van het beest.

Hij kreeg een vrouw aan de lijn. Met trillende stem vroeg hij naar Awromele.

‘Een moment,’ zei de vrouwenstem.

Twee minuten lang moest hij aan Awromele uitleggen wie hij was, maar toen zei de jongen: ‘O ja, ik weet het alweer, jij bent het. Heb je een mop voor me?’

‘Een mop?’

‘Je zou toch een mop voor me bedenken? Een vieze, dan vertaal ik hem voor je en dan kun je hem overal vertellen zonder dat iemand begrijpt waar je het over hebt. Heb je er al een? Het moet wel echt een vieze zijn. Bijvoorbeeld met een klitje erin.’

Xavier kende geen moppen met klitjes erin.

‘Ik ben er nog niet helemaal uit,’ zei hij. ‘Even iets anders, en het spijt me als ik met de deur in huis val, maar ik zou je graag fotograferen.’

‘Wie?’

‘Jou.’

‘Mij? Fotograferen? Waarom?’

Xavier moest zachtjes praten. Hij was bang dat zijn moeder hem zou horen, en dan zou hij haar lijden vergroten. Omwille van zijn ouders begon hij de waarheid te verdoezelen.

Je moest wat je ouders deed lijden verstoppen als een paasei, anders hadden die mensen geen leven. Later moest je weer het lijden van je echtgenoot of je echtgenote verminderen, en vervolgens dat van je kinderen, zo was je je hele leven lijden aan het reduceren.

Vooralsnog concentreerde Xavier zich op het lijden van zijn ouders en dat van de joden.

‘Omdat je mooi bent,’ zei hij tegen Awromele.

‘Ik mooi?’

Mooi is altijd goed, dacht Xavier. Wie wil niet mooi zijn? Bovendien vond Xavier Awromele echt mooi, jong en fris, net een engel met die krullen, dat kon je van Awromeles vader niet zeggen. Engelen ruiken niet naar eten dat vierentwintig uur op het vuur heeft gestaan.

‘Ja, heel mooi.’

‘Wie heeft je dat verteld?’

‘Wat?’

‘Dat ik mooi ben.’

‘Niemand. Ik heb het zelf ontdekt.’

‘O. Hoe dan?’

‘Door...’ Xavier moest wat overtollig speeksel wegslikken. ‘Door naar je te kijken. Maar ik wilde je iets vragen. Als ik je niet stoor tenminste, als je even tijd hebt.’

Xavier merkte hoe hij begon te zweten, hoe hij ongemerkt harder begon te praten. Zijn moeder was beneden rozijnen aan het weken voor een appeltaart. Ze kon goed taarten bakken. Net als háár moeder, die had in Sachsen taarten gebakken. Ook toen de oorlogsberichten uit het oosten minder gunstig werden, ging zij door met het kneden van het deeg en het roeren van het beslag.

‘Ik heb wel eventjes,’ zei Awromele. ‘Wat wil je vragen?’

‘Wat ik net al zei, of ik je mag fotograferen.’

‘Dat zei je al, ja.’

Xavier werd nog nerveuzer. Niets maakt een enthousiaste optimist zo ongemakkelijk als het zwijgen van een jood.

‘Ben je daar nog?’ vroeg Xavier.

‘Ja,’ zei Awromele. ‘Ik ben er nog, ik ben even aan het nadenken.’

Weer viel er een stilte.

‘Wat ga je ermee doen?’ vroeg Awromele ten slotte.

‘Met de foto?’

‘Ja.’

‘Bewaren. En later tentoonstellen.’

‘Tentoonstellen. Hier in Basel?’

‘Bijvoorbeeld. Of anders in Zürich. Je ziet er goed uit. Het worden kunstfoto’s. Bouwkunst is naast de muziek de koning der kunsten, heb ik gelezen. Maar de fotografie is de koningin. Ik wil de emotie overbrengen.’

‘De emotie? Welke?’

‘Kunst wil de emotie overbrengen. Als ik jou zie voel ik een emotie en die wil ik overbrengen. Zodat andere mensen die emotie ook voelen. Het lijden van de mens is de nooduitgang van de schoonheid.’

‘Moet ik me uitkleden?’

‘Nee, hoezo dat?’

‘Gewoon, zomaar.’ Awromele klonk teleurgesteld. ‘Maar je hebt dus geen mop voor me die ik kan vertalen, eentje met een klitje erin? Of iets soortgelijks?’

Xavier beloofde dat hij zo’n mop bij zich zou hebben als hij Awromele ging fotograferen, misschien wel meer dan één. Xavier zou alles hebben beloofd om Awromele gunstig te stemmen, de hemel, de sterren, een staat, een koninkrijk.

Ze spraken de volgende dag af op de Mittlere Rheinbrücke.

Beneden in de keuken was Xaviers moeder nog altijd rozijnen

aan het weken. Ze had een schort omgebonden waarop verschillende soorten groente waren afgebeeld.

Ze keek naar haar zoon toen hij binnenkwam en een rozijn uit de schaal pakte, maar ze zei niets. Hij legde een hand op haar schouder, zoals hij vaker deed om de wees die zijn moeder was te troosten.

‘Xavier,’ zei ze, nadat hij drie rozijnen had gegeten, ‘in die tijd was alles anders. Wat gebeurd is, is gebeurd. Het was voor niemand aangenaam, ook niet voor mijn ouders. Het is verleden tijd, we moeten naar de toekomst kijken.’

## Kernwapens hadden ze ook al

Omdat Xavier secuur was kocht hij niet alleen een fototoestel, een Olympus, maar ook een moppenboek. Hij las het boek twee keer, het woord 'klitje' kwam er niet in voor. Lachen moest hij ook al niet. Misschien lag dat aan hem, hij sloot niet uit dat hij geen gevoel voor humor had. Humor, had hij op school geleerd, kwam voort uit een gebrek. Als hij eenmaal ging lijden zou het met de humor vanzelf goed komen.

Op het afgesproken tijdstip wandelde hij naar de Mittlere Rheinbrücke. Hij had vier moppen uit zijn hoofd geleerd die voor schunnig konden doorgaan.

Terwijl hij met zijn fototoestel door Basel liep, kreeg hij zijn tweede ingeving. Het mocht niet bij fotograferen blijven, mensen zouden zeggen dat het een spel was. Ze zouden zijn pogingen niet serieus nemen en verklaren dat anderen hem voor waren gegaan, dat je vandaag de dag met zo'n project niets te verliezen had, dat hij het vijftig jaar eerder had moeten doen, wat een flauwe uitspraak was want toen bestond hij nog niet. Hij mocht onder een gelukkig gesternte zijn geboren, hij begreep hoe de mensen in elkaar zaten. Ze waren voornamelijk bezig hun pijn niet te voelen. Een operatie die vaak mislukte.

Wat ze vergaten, zijn vader bijvoorbeeld, of over het hoofd zagen, zijn moeder bijvoorbeeld, was dat je niets voelde als je dood was, ook geen pijn. Xavier wilde de voordelen van het leven met die van de dood combineren. Want dat was troost. Vóór hem hadden grote geesten in Basel gewandeld en geleefd. Zij inspireer-

den hem, pakten hem bij de hand en duwden hem in de goede richting.

Hij moest de joden gaan troosten.

Geen halfslachtig werk, niet een pleistertje hier, een beetje jodium daar. Goed troosten, dat om te beginnen, dan kwam de rest vanzelf. Xavier voelde een diep en ontzagwekkend medeleven met ze. Om persoonlijke redenen, maar ook in het algemeen, op wetenschappelijke basis.

De christenen hadden Jezus, de kapitalisten hadden winstmaximalisatie, de boeddhisten konden langzaam versmelten met het niets, de socialisten konden loonslaven verheffen, drie avonden per week, bij mooi weer in de open lucht, en de joden hadden niets. Geen messias, een God die het liet afweten en ze werden unaniem gehaat, minder openlijk dan vroeger misschien, iets besmuikter, op het herentoilet van het koffiehuis, achter gesloten gordijnen, op vergaderingen waar de pers niet aanwezig mocht zijn, maar wel gehaat. En daar was vast een reden voor.

Bovendien had je joden die zichzelf haatten, had Xavier gelezen in een encyclopedie, de joodse zelfhaters. Die moesten qua troost maar het eerst aan de beurt komen.

Hij wist nog niet hoe hij het ging aanpakken. Veel mensen had hij niet getroost in zijn leven. Hij had de pijn van zijn moeder proberen te verzachten, maar die pijn was hardnekkig, het verzachten haalde niets uit. Het leek de moeder zelfs te ergeren. Dan duwde ze hem weg en zei: 'Houd op me zo af te lebben, Xavier, daar ben je nu echt te oud voor.' En zijn vader zei dan: 'Blijf toch van je moeder af. Dat is niet gezond.'

Maar hij liet zich niet ontmoedigen. De behoefte om te troosten zat in hem als de tragische humor in een clown.

Aan de andere kant, hij was bijna bij de brug, nu hij erover nadacht, de joden hadden dan misschien niets maar tegelijkertijd hadden ze alles. Ze hadden een staat, kernwapens hadden ze ook al, Einstein en Billy Wilder hadden ze. In een boek had hij gelezen:

‘Bestond er eigenlijk ergens wel iets vuils, een schaamteloosheid, in welke vorm ook, vooral op cultureel gebied, waaraan niet minstens één jood had meegewerkt?’ Zelfs Mohammed Ali zou joods bloed hebben. En dan hadden ze nog geleden. Wat hadden ze eigenlijk niet?

Toen hij op de Mittlere Rheinbrücke stond te wachten, Awromele was laat, kreeg Xavier een inval die zijn leven zou veranderen.

Ze hadden smerige Jiddische moppen, vertaald door Awromele, ze hadden Jiddische liederen, weemoedige liederen, ooit gezongen door partizanen, en tegenwoordig uitgevoerd door mensen die hoewel ze geen joden waren veel affiniteit met joden hadden, en die daarom in het Jiddisch gingen zingen terwijl ze zichzelf begeleidden op viool en gitaar. De restanten van een gedecimeerde cultuur werden zo netjes opgewarmd en in plastic bakjes aan het publiek voorgezet. Pas als een cultuur gedecimeerd was begon men zich ervoor te interesseren en Xavier kon het publiek geen ongelijk geven. Staren naar het ongeluk, dat was wat de mensen het liefst deden in hun vrije tijd.

Maar hadden ze al een Grote Jiddische Roman? Daar had Xavier Radek nog niets over gehoord. Geen woord. Er waren joodse Nobelprijswinnaars, een enkeling van hen had zelfs in het Jiddisch geschreven, maar daar was het bij gebleven. Als er iets schaamteloos en smerigs op cultureel gebied gebeurde zat er altijd wel één jood aan vast, maar de Grote Jiddische Roman was ongeschreven en als er niet snel iets gebeurde zou die voor altijd ongeschreven blijven.

Hij zou de Grote Jiddische Roman gaan schrijven.

Om de joden structureel te kunnen troosten.

Wat troost beter dan een roman in een taal waarvan iedereen zegt dat die aan het uitsterven is? Zo'n roman combineerde de voordelen van de dood met die van het leven. Het boek zou vol dood en doden zitten, aan gene zijde hoef je geen pijn meer te voelen, maar het zou ook een ode zijn aan de levenslust van de jonge pionier.

Xavier zou zorg dragen voor de laatste maar hartverscheurende stuip trekking van een bijna dode taal. Precies zoals het hele leven zou moeten zijn, een laatste maar hartverscheurende stuip trekking voor het sterven.

In de verte zag hij Awromele aankomen, een zwarte vlek in de zon.

Awromele was die dag vroeg opgestaan en had met een nagel-schaartje zijn pijpenkrullen bijgeknipt. Hij wilde er goed uitzien voor de foto, en voor Xavier.

Xavier zweette, hij maakte nog een knoopje van zijn overhemd los zodat zijn borstharen beter zichtbaar werden.

Ze gaven elkaar een hand, een beetje stijfjes en ongemakkelijk.

Nu Xavier voor Awromele stond besefte hij dat dit een precare situatie was. Pijnlijkler dan zwemmen met zionisten in de Rijn.

Hij was nu een trooster, maar hij wist niet waar hij moest beginnen. Met welk lichaamsdeel? In welk lichaamsdeel van de jood zat de meeste pijn?

‘Wat moet ik doen?’ vroeg Awromele. Onder zijn overhemd droeg hij een gebedskleed, de draadjes van dat kleed hingen over zijn broek. Mooi, vond Xavier, die besloten had alles aan Awromele mooi te vinden.

‘Leun tegen de brug,’ zei Xavier. Hij hoopte dat niemand hem zou zien, in ieder geval geen bekenden van zijn ouders, die meteen zouden rapporteren met wie hij was gesignaleerd.

Xavier fotografeerde Awromele. Toen hij drie rolletjes had volgeschoten en de sessie niet verder durfde te rekken, zei hij: ‘Zo, dat was het. Zal ik je dan nu de moppen vertellen?’

‘Komen er klitjes in voor?’

‘Nee, om je de waarheid te zeggen niet.’

‘Nou, laat dan maar zitten.’

‘Kan ik je dan misschien wat te drinken aanbieden?’

‘Eigenlijk niet,’ zei Awromele, ‘ik moet naar huis, leren. Ik zit op de jesiwe.’ Hij pakte Xaviers hand en liet die meteen weer



los. 'Geen woord, hè? Als je mijn vader ziet, geen woord. Hij is zo'n driftkop.'

'De rabbijn?'

Awromele maakte smakkende geluiden. 'Hij is geen echte rabbijn, hij doet alsof omdat hij nergens anders geld mee kan verdienen. Hij had een huwelijksbureau, samen met mijn moeder en mijn tante, de zus van mijn moeder, God hebbe haar ziel, maar dat huwelijksbureau heeft hij de vernieling in geholpen omdat hij zo'n driftkop was. Plotseling gaat hij je uitschelden, om niets, en als het zo uitkomt geeft hij je ook nog een draai om je oren of hij knijpt in je neus. Mensen die een partner zoeken, willen niet worden uitgescholden, misschien door hun partner, maar niet door het bemiddelingsbureau. Bovendien heeft hij zich vergrepen aan mijn tante, de zus van mijn moeder, God hebbe haar ziel. Kun je je dat voorstellen?'

Xavier kon zich dat niet voorstellen. Hij kon zich alleen voorstellen de hand van Awromele te pakken en die vast te houden, heel lang vast te houden. Het maakte hem niet uit in welk lichaamsdeel de pijn zat. Hij was bereid met elk lichaamsdeel te beginnen. Toch zei hij: 'Ja, dat kan ik me goed voorstellen.'

'En dan de subsidie.'

'Welke subsidie?'

'De subsidie van de gemeente.'

'Wat is daarmee?'

'Weet je daar niets van?'

'Nee,' zei Xavier. Ze stonden nog steeds op de Mittlere Rheinbrücke, maar hij was de Rijn, zijn ouders en het vaderland vergeten.

'Alle joden van Basel praten erover.'

'Bij ons thuis praten ze niet zo veel,' zei Xavier. 'Wij zijn stille joden.'

'We kregen subsidie van de gemeente om een nieuw gemeenschapshuis te bouwen. De helft van de subsidie hebben mijn vader

en zijn broer onder elkaar verdeeld. De rest van het geld hebben ze geïnvesteerd, maar dat was een ongelukkige investering. Een bijzonder ongelukkige.'

'Nee,' zei Xavier. Hij vergat even zijn goede opvoeding, en riep: 'Niet te geloven.' Hij wist hoe het toeging op deze wereld, maar je kon je er nog zo op voorbereiden, als je het hoorde was het toch altijd weer een klap. Ze ontvreemden subsidies waar je bij staat. Dat is natuurlijk geen reden om neergeknuppeld te worden, maar ze moesten voorzichtig zijn. Je moet mensen nooit aanleiding geven om je neer te knuppelen. Als het echt niet anders kan, is het het beste dat het zomaar gebeurt. Knuppelen om het knuppelen.

Xavier was opgevoed met de gedachte dat ontvreemden een eigenschap van het kapitalisme is, maar dat je subsidies nooit mocht ontvreemden. Want subsidies waren een socialistische uitvinding, bedoeld om het kapitaal beter te verdelen. Zijn vader was een architect met het hart op de juiste plaats. Hij bouwde voor banken en farmaceutische bedrijven die Afrika als exportmarkt hadden afgeschreven omdat ze de niet onlogische gedachte aanhingen dat mensen die geen geld hadden om te genezen vroeg of laat weer ziek zouden worden en dus beter van het begin af aan ongenezen konden blijven. Zijn vader maakte dat goed door mee te werken aan allerlei projecten voor sociale woningbouw. Hij had ook gevangenissen gebouwd, waar hij zich op zijn eigen bescheiden wijze had ingezet voor grotere cellen voor drugsdealers. Zo probeerde hij zijn geweten te verlichten, dat bezwaard was door alle kantoren die hij voor de farmaceutische industrie had gebouwd.

Xavier merkte hoe hij langzaam boos begon te worden. Dat moest hij weer hebben. Kwam hij met de beste bedoelingen naar ze toe, met geen enkele andere bedoeling dan ze te troosten, moesten ze binnen tien minuten voldoen aan alle clichés die over hen de ronde deden. Daar viel niet tegenop te fotograferen, en ook niet tegenop te schrijven, al schreef je tien Grote Jiddische Romans. Als ze niet van de subsidies af konden blijven, zette dat geen zoden

aan de dijk. En Basel had het al moeilijk genoeg, de gemeente werd van alle kanten afgeknepen, minder geld voor de bijstand, minder voor het theater, minder voor de stratenmakers.

Zijn ouders hadden hem gewaarschuwd, zijn moeder had gezegd: 'Je geeft ze een pink, ze nemen je hand en vervolgens je arm. Dat zeg ik niet omdat ik racistisch ben, zo zijn ze nu eenmaal. Ze kunnen er zelf niets aan doen, dat is het tragische. Zo zijn ze door hun geschiedenis geworden.'

Xavier hield het niet meer. Het liefst had hij Awromeles hand gepakt en gezegd dat het niet erg was, dat niets meer erg was, omdat hij er nu was. Maar hij vond het onfatsoenlijk om subsidie te ontvreemden, zeker voor mensen als een rabbijn die een voorbeeldfunctie vervullen.

Zoals sommige vrouwen vragen om verkrachting, zo vragen sommige joden kennelijk om een pogrom. Voor hij wist wat hij deed had hij Awromele een oorvijs gegeven.

## Autist

Awromele keek Xavier even bedremmeld aan. Toen zei hij zacht: 'Precies mijn vader.'

'Wat?' vroeg Xavier.

'Precies mijn vader. Die doet dat ook altijd. Opeens verliest hij zijn beheersing, en dan gooit hij iets kapot, of slaat erop los. Mijn moeder zegt dat dat komt omdat hij eigenlijk een autist is en dus het grotere geheel niet ziet.'

'Het spijt me.'

'Het hoeft je niet te spijten, ik ben het gewend.'

'Het spijt me toch, ik verloor mijn beheersing.'

'Hij ziet alleen kleine stukjes van de werkelijkheid en die stukjes kan hij niet met elkaar verbinden.'

'De rabbijn?'

'Mijn vader. Hij is geen rabbijn. Hij is autist.'

'Maar autisten kunnen toch ook rabbijn zijn?'

Awromele moest even nadenken. 'In principe wel,' zei hij toen.

'Het spijt me.'

'Heb je het nog steeds over die klap?'

'Nee, ja, ook dat, maar dat je vader een autist is. Dat vooral. Dat spijt me. Het moet niet makkelijk zijn.'

'Ach,' zei Awromele. 'Voor een autist is hij best lief, hij kan er ook niets aan doen. Niemand kan er iets aan doen.' Even leek hij overvallen te worden door sombere gedachten maar toen begon hij weer te stralen. 'Hij doet alsof, dat is wat hij doet.'

'Hij doet alsof hij autist is?'

‘Nee, alsof hij rabbijn is, hij heeft het examen nooit gehaald. Toen zijn huwelijksbureau over de kop ging, had hij geen andere keus, hij moest wel rabbijn worden, hij kon niet anders. Helemaal nadat hij zich aan mijn tante had vergrepen, God hebbe haar ziel, ze was de liefste tante die ik had.’

Xavier stelde voor het gesprek op een betere plek voort te zetten. De opwinding van Awromele maakte hem onrustig.

Ze liepen in de richting van een wijnbar waar Xavier regelmatig kwam. Toen bedacht hij dat hij zich daar beter niet met Awromele kon vertonen. Voor je het wist zouden geruchten over hem de ronde doen. Daarom nam hij Awromele mee naar hotel Drei Könige am Rhein.

‘Hij maakte acht kinderen,’ zei Awromele terwijl ze door de lobby van het hotel liepen, ‘toen kwam hij erachter.’ Awromele liep door het hotel alsof hij er al jaren kwam, hij leek zijn omgeving nauwelijks op te merken, hij ging op in zijn verhalen, hij genoot ervan hoe Xavier naar hem luisterde. Thuis werd er kennelijk niet zo veel naar hem geluisterd.

‘Waar kwam hij achter?’ vroeg Xavier.

‘Dat hij eigenlijk verliefd was op de zus van mijn moeder, en zij op hem. Ze konden niet van elkaar afblijven. Na acht kinderen bij mijn moeder te hebben gemaakt. Dat bedenk je toch eerder? Heeft jouw moeder een zus?’

‘Nee,’ zei Xavier, ‘geen zus. Ze is enig kind. Wees om precies te zijn.’

‘Dat is beter, minder gevaarlijk. Geen zus.’

Ze gingen op het terras zitten met uitzicht over de Rijn. Hier was Xavier vaak langs komen zwemmen, eerst alleen, later met zijn vrienden, de zionisten.

Awromele wilde spuitwater, en daarvan nipte hij een beetje, alsof het vergiftig was.

‘Zijn er mensen van wie jij niet kan afblijven?’ vroeg Awromele.

Xavier dacht na. ‘Nee,’ zei hij na een tijdje, ‘die zijn er niet. Ik kan van iedereen afblijven.’

Ze waren een vreemd stel. Er werd naar hen gekeken.

‘Dus jouw ouders zijn geassimileerd,’ stelde Awromele toen maar vast, terwijl het ijs in zijn spuitwater langzaam smolt.

‘Geassimileerd?’

‘Ze doen alsof ze niets zijn.’

‘Zo kun je dat noemen,’ zei Xavier. ‘Dat is wat ze doen.’ Zijn glas wijn was leeg, maar hij wilde niet nog iets bestellen, om een ongunstige indruk bij Awromele te vermijden.

Het ergste wat je kan overkomen is geen doel in het leven te hebben, om niets te zijn. Dat had Xavier ergens gelezen. In het verboden boek had hij ook gelezen dat de jood stelselmatig vrouwen en meisjes in het verderf stort. Zoiets kon hij zich van Awromele niet voorstellen, die stortte niemand in het verderf. Xaviers bron van wijsheid bestond uit boeken. Zijn ouders zwenen voornamelijk en zijn leraren twijfelden aan alles, behalve de man die klassieke talen gaf. Hij meende dat Aristoteles overal een antwoord op had.

Er was iets met het levensdoel dat Xavier had gekozen. Iets wat hem het ene moment deed blozen, en het andere moment wanhopig maakte. Maar zijn wanhoop was niet genoeg voor het echte lijden waarnaar hij besloten had te haken. Het lijden van anderen.

‘Dus daarom ben je enig kind?’ vroeg Awromele.

‘Waarom?’

‘Omdat jullie geassimileerd zijn. Geassimileerde mensen maken nooit veel kinderen. Op die manier vernietigen ze het jodendom, zegt mijn vader. Op den duur doen ze wat Hitler ook deed, maar dan demografisch. Waren jullie altijd al geassimileerd? Of zijn jullie het geworden?’

‘Altijd al geweest.’

‘Ja, dan weet je niet beter.’

Awromele keek weer een beetje bedroefd en Xavier voelde de

aanvechting een lichaamsdeel te pakken waar de pijn zat. Hij had de indruk dat de pijn bij Awromele in alle lichaamsdelen zat.

‘Mag ik je wat vragen?’ vroeg Xavier.

‘Ik moet zo naar huis, je weet hoe mijn vader is.’

‘Het duurt niet lang.’

‘Ga je gang. Vraag maar.’

‘Ben je zionist?’

Awromele begon te lachen. Hij lachte hard, hij lachte vol overgave, niet zoals de moeder van Xavier, die toch al zelden lachte. En als ze het deed, leek ze op een actrice die haar rol met tegenzin speelde.

Steeds meer mensen op het terras van hotel Drei Könige am Rhein keken naar hen. Hoe meer mensen er naar hen keken des te ongemakkelijker voelde Xavier zich. Mensen als Awromele zag je wel op straat lopen, maar je zag ze nooit in dure hotels. Ze waren altijd onder elkaar.

‘Natuurlijk ben ik geen zionist,’ zei Awromele. ‘Eerst de messias, dan de staat. Dat weet je toch. We moeten op de messias wachten, dan komt de staat vanzelf. Jij weet echt van niets, hè? Wat hebben je ouders al die jaren met je gedaan? Ben je wel besneden?’

Omdat Awromele nogal hard praatte en voor zijn leeftijd een hoge stem had kon het halve terras hun conversatie volgen.

‘Besneden,’ zei Xavier zo zacht mogelijk, zonder dat het fluisteren werd, ‘niet echt. We hadden geen tijd, en geen geld. In die jaren. En we zijn geassimileerd, zoals ik je al vertelde.’

‘Alle geassimileerde joden die ik ken zijn besneden. Besnijden staat assimilatie niet in de weg. Waren je ouders zo geassimileerd? Wat hebben ze dan gedacht toen jij ter wereld kwam?’

‘Ik weet niet wat ze hebben gedacht. Mijn vader is architect, hij heeft het heel druk.’

‘En dan geen geld. Wat is dat voor een excuus? Een besnijdenis kost niets. Zestig franc, je hebt er ook die het voor twintig franc doen, met iets minder verfijnde instrumenten misschien,

maar daar kan een baby best tegen. Een baby kan veel hebben. Mijn moeder heeft ons wel eens van de grond laten eten om onze weerstand te vergroten. Dat was misschien uit wraak, omdat mijn vader het met haar zus hield, God hebbe haar ziel, maar toch. Een neef van mijn vader was besnijder, een slager, hij is naar Australië verhuisd en geen mens weet wat hij daar doet. Heb jij smegma?’

‘Pardon?’

Xavier begon spijt te krijgen dat hij Awromele mee had genomen naar dit hotel. Manieren hadden ze niet, een oude beschaving, dat wel, maar hun manieren hadden ze in de woestijn verloren. Hij wist dat je niet mocht generaliseren, maar als je wetenschap wilde bedrijven zat er weinig anders op. En dat wilde hij, de jood wetenschappelijk benaderen. Het lijden objectief bestuderen, het paradijs van de pijn binnengaan, als een onderzoeker. Misschien was de enige rechtvaardiging voor pijn de schoonheid die het toebrengen ervan opleverde.

‘Heb je smegma? Ik ben zo benieuwd hoe het eruitziet, niemand wil het me laten zien. Ze zeggen dat het een beetje op schapenkaas lijkt. Maar daar kan ik me ook niets bij voorstellen.’

Xavier boog zich over een bak met nootjes, stopte er twee in zijn mond en vermaalde die langzaam.

‘Ik was me goed,’ zei hij toen beide nootjes vermalen waren. En om van onderwerp te veranderen vroeg hij: ‘Bedoel je meikaas?’

‘Meikaas?’

‘Ja.’

‘Dat is toch die heel witte kaas?’

‘Ja,’ zei Xavier, ‘precies.’ Zijn vader at uitsluitend kaas op de boterham, hij wist er het een en ander van.

‘Nee, ik bedoel schapenkaas, echte schapenkaas. Moet je het eraf krabben of valt het er meteen af als je de douche erop zet? Ik ken niemand met smegma. Jij bent de eerste.’

Xavier kreeg een hoestaanval.

Awromele stond op en sloeg hem op zijn rug. Die ochtend had



Awromele zich in zijn kamer opgesloten en een sigaret gerookt. Daarna had hij met een nagelschaar zijn haren gefatsoeneerd en een paar minuten lang koesterde hij de hoop dat vanaf nu alles zou veranderen. Het ergste aan het leven was de eindeloze herhaling, elk jaar dezelfde feestdagen, dezelfde Grote Verzoendag, dezelfde matzes, dezelfde loofhutten, dezelfde God die de mensen in het Boek van het Leven kon schrijven, of in het Boek van de Dood. De herhaling was het ergste, hoewel de rest ook niet meeviel. Ondanks zijn leeftijd bekroop Awromele het gevoel dat er niets nieuws was, en dat er nooit iets nieuws zou zijn, dat hij alles al kende en wat hij nog niet kende al vermoedde. Hij ging dan op bed liggen, met zijn kleren aan, en bestudeerde minutenlang de lijnen in zijn hand. Hij had zijn hand wel eens op de kermis laten lezen en vond de waarzeggerij fascinerend. Wie de toekomst kent hoeft haar niet meer te veranderen. Kennen is genoeg, en je er vervolgens voor verstoppen. Dat beschouwde Awromele eigenlijk als zijn taak, en die van alle mensen.

‘Is het pijpen geen probleem?’ vroeg Awromele nadat hij weer was gaan zitten.

Xaviers hoestbui was overgegaan in de hik. ‘Ik moet ervandoor,’ zei hij. Ondanks zijn postuur en de aandacht van veel meisjes was hij nog maagd. ‘Mag ik je één laatste vraag stellen?’

‘Natuurlijk.’

Een ober onderbrak hun gesprek om een nieuwe bestelling op te nemen, maar Xavier vroeg om de rekening. Zoals zijn vader dat altijd deed, licht verstoord dat hij zich bezig moest houden met zoiets banaals als de rekening.

‘Hoe ga jij om met de holocaust?’ vroeg Xavier.

‘Met de holocaust? Hoe bedoel je?’

‘Niets bijzonders. Hoe je ermee omgaat. Praten jullie er veel over?’

‘Twee keer per week.’

‘Niet vaker?’

‘In de winter drie keer per week.’

‘En daarna? Probeer je het te verwerken?’

Het ijs in Awromeles glas was nu helemaal gesmolten. Er kwam een indringend, bijna onmenselijk gegiechel uit Awromeles mond. Zoals zijn schoonheid ook bijna onmenselijk was. Te mooi. Te zacht. Te heerlijk. Te verrukkelijk. Niet dat iedereen het zag. Veel mensen viel het waarschijnlijk niet op, die kenden schoonheid alleen als plaatje uit modebladen. Maar Xavier was een frequent bezoeker van musea, natuurhistorische en die voor middeleeuwse kunst. Hij kende talloze afbeeldingen van heiligen en de Verlosser. Er was wel wat onveranderlijke schoonheid, maar niet veel. En één druppeltje van die onveranderlijke schoonheid zag hij terug in Awromele. In die jonge jood herkende hij iets wat hem de eetlust benam, iets wat hem doodsbang maakte.

‘Ik wil je nog één ding vragen,’ zei Xavier. ‘Liever gezegd, ik wil je een voorstel doen.’ Hij veinsde een kort moment verstrooidheid, de hik was eindelijk overgegaan, en hij betaalde de rekening.

‘Zou je me les willen geven?’ vroeg hij. ‘Uiteraard tegen betaling. Ik wil Jiddisch leren.’

Awromele keek bezorgd, als een oudere broer, bijna argwanend.

‘Jiddisch? Waarom wil je Jiddisch leren? Je bent niet eens besneden.’

‘Ik wil me ook laten besnijden. Maar eerst wil ik Jiddisch leren.’

‘Eerst Jiddisch leren en je dan laten besnijden. Ben jij wel helemaal normaal? Waarom?’

‘Gewoon.’

‘Gewoon? Niemand wil gewoon Jiddisch leren. Heb je genoeg van je assimilatie, gaat het vervelen?’

‘Ik wil een boek schrijven.’

‘Een boek? Wat voor boek?’

‘Om te troosten.’

‘Wie?’

‘Nou, mensen. Jou bijvoorbeeld.’

‘Mij?’ Awromele keek vies. ‘Waarom wil je mij troosten?’

‘Om... ach, om alles.’

Awromele stond op. Daarom deed Xavier dat ook. Ze liepen naar de uitgang. Mensen keken hen na, wist Xavier, zelfs zonder zich om te draaien. De gesprekken zouden nu snel loskomen. Op straat zei hij: ‘Bedankt voor een aangename middag.’ Hij gaf hem een hand.

De vingers van Awromele waren zacht. En wat er ook zacht en vrouwelijk aan Xavier was, zijn handen niet. Hij had de handen van een werkmans, in de winter werden zijn vingers snel rood van de kou.

‘Ben je serieus?’ voeg Awromele.

‘Over die lessen? Ja, heel serieus. Ik ben een vriend.’

Awromele keek verbaasd, toen begon hij hard te lachen. ‘Die is goed, die moet ik onthouden. Weet je wat mijn vader altijd zegt? Zo vaak dat je er ziek van wordt, maar hij zegt alles zo vaak dat je er ziek van wordt: joden hebben geen vrienden.’

Awromele lachte aanstekelijk.

Xavier begon ook een beetje te lachen. Maar van harte ging het niet. Hij boog zich naar voren. Zonder zich af te vragen wat hij deed kuste hij Awromele op de melkwitte wangen. ‘Leer het me, Awromele,’ zei hij zacht. ‘Leer het me.’

Toen liep Xavier uitgelaten naar huis. Eindelijk hadden de joden een vriend. Als voorbijgangers hem hadden zien lopen, hadden ze het kunnen zien: daar ging hij, de vriend van de joden.

## Een beetje stoeien

Sommige mensen zoeken een huis, een paar druppels geluk, een dagelijks gesprek over het weer, ze zijn tevreden met kamermuziek en een beetje aanzien, vooral niet te veel, dat zorgt maar voor onrust en onrust is de vijand van het gezin. Voor hen is de wereld zo groot als hun woning, plus voor- en achtertuin, eventueel nog aangevuld met een kantoorstoel. Zolang de wereld zich niet met hen bemoeit zullen zij zich ook niet met de wereld bemoeien. Misschien dat ze af en toe eens gaan stemmen, maar dat is geen bemoeienis met de wereld, eerder een onschuldig ritueel.

Je hebt ook mensen in wie een brandende ambitie woont. De kamermuziek van het geluk zegt hun weinig, ze willen hun stemmen drukken op de wereld, ze willen de wereld opnieuw inrichten en ze zijn bereid daarvoor een hoge prijs te betalen.

Xavier Radek behoorde tot de laatste soort. Al had hij voor die brandende ambitie nog geen naam, hij wist nauwelijks dat zij in hem woonde. Zijn ouders hadden langdurig de lof gezongen op bescheidenheid, zeg maar gerust op onopvallendheid. Xavier noemde zijn ambitie bij gebrek aan betere woorden: een verloren volk troosten. Awromele troosten. Het lichaamsdeel strelen waarin de pijn zit.

Xavier rende van hotel Drei Könige am Rhein naar huis. Toen hij vlak bij de villa van zijn ouders was aangekomen, herinnerde hij zich dat hij zijn fototoestel op het terras was vergeten. Maar dat was nu niet van belang. Wat hij wilde zou hij krijgen, Jiddische lessen.

Hij sloot zich op in zijn kamer en zette een plaatje met klezmermuziek op. Tijdens het luisteren naar de weemoedige klanken

die de violen verspreidden, stootte hij af en toe een bijna dierlijke kreet uit.

Zijn ouders hoorden de muziek en de dierlijke kreten, gingen naar boven en bleven voor de kamer van hun enige zoon staan om te luisteren.

‘Dit is niet normaal,’ zei zijn vader na een tijdje.

Er had net weer een angstaanjagende kreet geklonken.

‘Nee,’ zei de moeder. ‘Dit is niet normaal.’ Ze klopte op de deur, maar de zoon hoorde het kloppen niet, ze klopte te zacht.

Omdat Xaviers ouders tamelijk passief waren, bleven ze nog een paar seconden sprakeloos staan luisteren en gingen toen naar beneden.

Boven draaide Xavier de volumeknop van zijn installatie verder open, zodat het hele huis nu gevuld werd met klezmermuziek.

‘Ik ben een jood,’ schreeuwde Xavier door zijn kamer. Zijn vreugde kon orgastisch genoemd worden.

Beneden in de woonkamer zaten zijn ouders stokstijf rond de koffietafel.

‘Laat hem maar uitrazen,’ zei de vader. ‘Dat hoort bij de leeftijd.’ Hij bladerde door zijn adressenboekje, op zoek naar het telefoonnummer van een bevriende psycholoog.

‘Misschien moeten we medicijnen voor hem kopen,’ zei zijn echtgenote.

De architect sloeg het adressenboekje dicht. ‘Dit hebben we allemaal aan jouw vader te danken,’ zei hij zacht. ‘Had hij niet gewoon achteraan kunnen lopen, zoals alle fatsoenlijke mensen deden? Waarom moest hij overal vooraan staan, met zijn grote, fanatieke neus?’

Het gezicht van Xaviers moeder vertrok. Ze liep naar de keuken, waar ze probeerde te vergeten dat ze in leven was.

Een verdieping hoger liet Xavier zich op zijn bed vallen. Hij drukte zijn gezicht in de kussens en viel in slaap. De vreugde had hem uitgeput.

Vanaf die middag begon de architect pogingen te doen van man tot man met zijn zoon te spreken. Niet meer alleen als vader, als opvoedkundige instantie, maar ook als vriend. Om te beginnen gaf hij Xavier wanneer hij hem 's avonds in de woonkamer of 's ochtends in de badkamer tegenkwam een joviale stomp.

Bijna altijd riep Xavier dan: 'Je doet me pijn.'

'Kom op, jongen,' zei de vader, 'een beetje stoeien. Je bent een man.' En hij duwde zijn zoon tegen de muur, terwijl hij speels tegen hem op begon te rijden.

De architect kocht een boksbal, in de overtuiging dat een adolescent zijn agressie kwijt moest. Maar de enige die van de boksbal gebruikmaakte was hijzelf. Zo vaak speelde hij met de boksbal dat zijn vrouw de lieve vrede niet langer kon bewaren en opmerkte: 'Als je te veel energie hebt, ga dan op tennissen, zoals alle fatsoenlijke mannen.'

De architect liet zijn boksbal even met rust, keek zijn vrouw misprijzend aan en zei: 'Dat moet jij nodig zeggen. Wat deed jouw vader met zijn overtollige energie? Nou, ik vraag je, wat deed hij ermee? Hadden ze voor hem maar een boksbal gekocht, dan hadden we nu minder problemen gehad.'

Zijn vrouw schudde haar hoofd en ging rozijnen weken. Niets deed haar beter vergeten dat ze in leven was dan het bakken van appeltaart en gemarmerde cake.

Nu de boksbal weinig uithaalde, stelde de architect zijn zoon voor mee te gaan op zakenreis. In Singapore moest hij een kantoor bouwen voor een groot farmaceutisch bedrijf. Maar Xavier zei dat hij liever thuisbleef.

Hoe vruchteloos zijn pogingen waren een vriend voor zijn zoon te worden drong pas goed tot de architect door toen Xavier op een avond bij het eten opmerkte: 'Ze houden het om politieke redenen vooralsnog geheim, maar onderzoek in Afrika heeft uitgewezen dat besneden mannen tachtig procent minder kans hebben op aids.'

'In Afrika,' antwoordde de moeder alleen.

Toen Xavier negen dagen na het gesprek op het terras van Drei Könige am Rhein nog niets van Awromele had gehoord, belde hij hem.

‘Ik ben het,’ zei hij nadat hij eindelijk Awromele aan de lijn had gekregen.

Het bleef stil.

‘Ik ben het,’ zei hij nog een keer. ‘Xavier Radek, ik heb je gefotografeerd.’

Nog steeds bleef het stil.

‘Hallo,’ riep hij, ‘Awromele, ben je daar?’

Eindelijk hoorde Xavier iets. ‘Spreek ik met de onbesneden jood?’ hoorde hij.

Ze hebben me door, dacht hij, en hij vreesde dat hij zou flauwvallen. Dat ze hem op een dag door zouden hebben, daarmee had hij rekening gehouden, maar niet dat het zo snel zou gebeuren. Hij schraapte zijn keel. ‘Hoe gaat het?’

Awromele vroeg met een eigenaardige stem: ‘Spreek ik met de geassimileerde?’

‘Is dat een grap?’ vroeg Xavier.

‘Ik probeerde leuk te zijn, sorry. Ik heb geen humor.’

Gelukkig klonk Awromeles stem nu weer normaal.

‘Het was een goede grap. Een van je beste.’

‘Ik heb geen humor, het spijt me.’

‘Dat hoeft je niet te spijten. Wat niet is kan nog komen.’

‘Luister, ik heb iemand voor je.’

Xavier begon te ontspannen, maar helemaal zeker van Awromeles vriendschap was hij nog niet.

‘Hoor je me?’ vroeg Awromele. ‘Ik heb iemand voor je gevonden.’

‘Ik hoor je heel goed,’ zei Xavier, ‘het lijkt alsof je naast me staat.’

‘Iemand die het voor veertig franc wil doen. Dat is geen prijs. Dat is een geschenk van de Almachtige.’

‘Die wat wil doen?’

‘Wat denk je?’

Opnieuw becroop Xavier het gevoel dat ze hem doorhadden, dat hij nu op de proef werd gesteld, zoals God Zijn volk regelmatig op de proef stelde.

‘Je bedoelt waar we het over hadden in Drei Könige am Rhein?’

‘Hoe heet dat, zei je?’

‘Drei Könige am Rhein.’

‘Ja precies, dat. Besnijden. Weet je hoeveel dat normaal kost?’

Toen Xavier het woord ‘besnijden’ hoorde, kromp hij ineen alsof zijn rug met een zweep werd bewerkt.

‘Hoeveel dat normaal kost? Geen idee.’

Misschien viel de schade mee. Xavier was blij dat hij Awromele had gebeld op een moment dat hij alleen thuis was. Het was zaak zijn ouders niet ongelukkiger te maken dan ze al waren. Ze zouden hem vroeg of laat wel volgen. Uiteindelijk zouden zijn ouders ook joden worden, maar de tijd was nog niet rijp om ze daarmee te confronteren.

‘Een volwassen man, zoals jij,’ zei Awromele.

‘Nou.’

‘Hoeveel kost dat normaal, denk je?’

‘Geen idee. Echt geen idee.’

Het klonk alsof Awromele het had over de tarieven van een kapsalon.

‘Veel, laat me je dat vertellen. We hebben het niet over een baby, of over een kater, maar over een ziekenhuisgreep, die niet wordt gedekt door de verzekering, want medisch noodzakelijk kun je het niet noemen. Maar ik heb nu iemand gevonden die het bijna voor niets wil doen, omdat jouw verhaal hem heeft geraakt.’

‘Mijn verhaal?’

‘Dat je ouders zo geassimileerd waren dat ze je niet wilden laten besnijden, dat je van niets weet, maar dat je alles wilt leren. Ik heb het allemaal aan meneer Schwartz verteld.’



‘Dat had niet hoeven.’

‘Veertig franc, en de nazorg doe ik. Want meneer Schwartz kan niet alles doen voor veertig franc.’

‘Wat voor nazorg?’

‘Als het gaat ontsteken.’

‘O. Is die kans groot? Is het bij jou gaan ontsteken?’

‘Groot, groot, ben ik een expert? Denk je dat ik elke dag illegale besnijdenissen regel?’

‘Wat is er illegaal aan mijn besnijdenis?’

Toen hoorde Xavier zijn moeder thuiskomen en hij zei: ‘Ik moet ophangen.’

‘Meneer Schwartz wil je ontmoeten.’

De moeder liep voor haar doen kwiek de trap op.

‘Ik moet ophangen, ik bel je later.’

‘Meneer Schwartz wil je ontmoeten, jouw verhaal heeft hem geraakt.’

‘Een andere keer,’ zei Xavier nog. Toen hing hij op. De moeder stond voor hem. Ze hijgde.

‘Wie was dat?’ vroeg ze.

‘Een meisje.’

‘Van school?’

Hij knikte.

Xavier trok zich terug in zijn kamer, waar hij onder begeleiding van klezmermuziek wat Latijnse woordjes leerde. Hij had moeite zich te concentreren, want de woorden ‘illegale besnijdenissen’ wilden niet uit zijn hoofd verdwijnen.

Hoeveel mensen zouden er in een stad als Basel per jaar illegaal besneden worden?

## Je-weet-wel-wie

Omdat zijn ouders tot de conclusie waren gekomen dat alles goed zou komen als Xavier een vriendinnetje kreeg, zocht hij een vriendin. Zijn oog viel op Bettina. Ze zat bij hem op school, in de eind-examenklas. Oorspronkelijk kwam ze uit het kanton Graubünden. Bettina had een klein neusje en was sociaal bewogen, ze zag eruit als een echte vrouw.

In haar bed, waar ze ook twee andere jongens had ontmoagd, ontmoagde ze Xavier.

Samen met haar familie had Bettina een dorp in India geadopteerd. En omdat dat goed ging wilde ze er nog een adopteren, ook in India.

Na de ontmoagding zei ze tegen Xavier: 'Voor een tientje per maand kun je meedoen. Dat is nauwelijks twee glazen wijn. Dat mag geen naam hebben en je redt er een heel dorp mee.'

Voor wat hoort wat, begreep Xavier. Daarom zei hij: 'Natuurlijk doe ik mee.' Hoewel hem van de ontmoagding niet meer was bijgebleven dan het gevoel dat iemand hem hard in zijn maag had gestompt.

Naakt begon ze in haar bureauladen te rommelen. Ze haalde formulieren in drievoud tevoorschijn die hij, eveneens nog naakt, moest ondertekenen en van zijn bankrekeningnummer voorzien. Op die manier zou het tientje iedere maand automatisch worden afgeschreven.

Niet alleen op seksueel gebied wist ze van aanpakken.

‘Goed,’ zei ze nadat hij de papieren had ondertekend. ‘Dat is weer honderd liter schoon water.’

Hij deed zijn kleren aan. Nu pas verdween het gevoel van de stomp in zijn maag en hij vroeg: ‘Hebben we nu iets?’

‘Natuurlijk hebben we nu iets,’ zei Bettina, terwijl ze bezig was de formulieren op te bergen in een dossiermap. ‘We zijn een stel.’ ‘Mooi,’ zei hij, ‘daar zullen mijn ouders blij mee zijn.’

Gelukkig stagneerde de perforator op dat moment zodat ze geen tijd had om lang stil te staan bij die opmerking.

Bettina was op school goed in turnen, herinnerde Xavier zich terwijl hij haar huis verliet.

Zo kwam het dat hij op zijn zestiende een dorp in India adopteerde.

Xaviers vader keerde terug uit Singapore. Vanwege pijn in de rug had de architect zich daar door een Aziatische dame laten masseren. Omdat dat naar meer smaakte had hij zich de dag erna ook nog laten masseren door een jeugdige Aziaat. Nauwelijks dertien jaar oud, maar lichamelijk geheel volgroeid.

De architect merkte dat zijn lichaam behoorlijk vastzat. Waarschijnlijk door al de uren die hij achter de tekentafel doorbracht, daarom liet hij zich een paar uur voor zijn vertrek naar Basel nog eens flink masseren, door twee heren van twaalf, die de kneepjes van het vak beheersten.

Natuurlijk kon hij zich ook in Basel laten knijpen, maar dat vond hij minder gepast. Hij was een man met een ontwikkeld gevoel voor moraal. Zoiets deed je niet in je eigen stad.

Terug in Basel belde hij tijdens de lunchpauze zijn vrouw op. ‘Wat is er?’ vroeg ze. ‘Kom je niet thuis voor het eten?’ Als hij belde was het om te zeggen dat hij niet thuiskwam voor het eten. ‘Nee,’ zei hij, ‘ik geloof dat we het bespreekbaar moeten maken.’ Ze wist meteen waarover hij het had.